

Brabers, J., *Van pioniers tot professionals. De dienst humanistisch geestelijke verzorging bij de krijgsmacht (1964-2004)* (Humanistische bibliotheek; Utrecht: De Tijdstroom, Het Humanistisch archief: 2006, 150 blz., €19,-, ISBN 90 5898 073 1).

Ter gelegenheid van het veertigjarig bestaan van de beschreven organisatie is deze degelijk onderbouwde studie van een historicus, tevens specialist op het terrein van de internationale betrekkingen, verschenen in de reeks 'Humanistische Bibliotheek'. Een inleidend hoofdstuk, gebaseerd op onder meer de studie van L.A.M. Goossens uit 1974, biedt een korte terugblik op de geschiedenis van de geestelijke verzorging bij de Krijgsmacht tot het einde van de Tweede Wereldoorlog. Hier maakt men kennis met onder anderen 'de rode dominee' S. K. Bakker, een christen-socialist uit Friesland, die tijdens de mobilisatie van 1914-1918 met zijn 'praat- of debatavonden' kennelijk zijn tijd vóór vooruit was. (19). Het eigenlijke begin van de humanistische geestelijke verzorging bij de Krijgsmacht valt na de Tweede Wereldoorlog.

In juli 1946 wendde het in februari van dat jaar opgerichte Humanistisch Verbond zich tot een vijftal ministers met het verzoek om bij arbeid 'op geestelijk en maatschappelijk gebied' op dezelfde voet te worden ingeschakeld als de kerken. (29) Door minister van Defensie Fiévez werd dit afgewezen omdat hij, aldus Brabers, 'het Verbond niet gelijkwaardig vond aan een kerk.' (29) Dit en soortgelijke argumenten zouden nadien nog vele malen worden herhaald, bij voorbeeld door de invloedrijke parlementariër Pater J. G. Stokman OFM. Deze tegenwerking is wel de hoofdoorzaak geweest dat het tot 27 januari 1964 duurde voordat het Humanistisch Verbond werd toegelaten als 'zendende instantie' binnen het kader van de geestelijke verzorging bij de Krijgsmacht — zij het voorlopig nog slechts op proef.

Men krijgt overigens de indruk dat de humanistische geestelijke verzorging het ook in het streven naar erkenning zichzelf niet gemakkelijk gemaakt heeft door een langdurig zelfonderzoek naar haar identiteit en boodschap. Tekenend mag worden geacht dat het pas in 1977 kwam tot invoering van een beroepscode. Evenzeer valt op dat het in ieder geval tot in de jaren 1970 moeilijk was voldoende raadslieden te werven voor specifiek de humanistische geestelijke verzorging bij de Krijgsmacht, omdat het militaire apparaat 'gevoelig ... [lag] ...bij de antimilitaristische humanisten.' (56) Er bleef trouwens ook daarna duidelijk een 'spanningsveld' bestaan 'tussen raadsman en krijgsmacht.' (91) Soms kon dit op spectaculaire wijze tot uiting komen, zoals toen hoofd-raadsman Lips kort vóór zijn vertrek aankondigde bij zijn raadswerk voortaan het uniform (in feite 'dienstkleding') uit te zullen laten.

De Dienst Humanistische Geestelijke Verzorging heeft dus tot nu toe een bepaald bewogen historie gekend (die voorzover het gaat om ondervonden tegenwerking met prijzenswaardig gebrek aan rancune beschreven wordt), maar uit dit boekje wordt duidelijk dat hij zich inderdaad heeft kunnen ontwikkelen tot een professionele organisatie met goed toegeruste medewerkers. Dit komt onder andere daarin tot uiting dat de humanistische

raadsman (of raadsvrouw, in 1981 werd de eerste benoemd) tegenwoordig steeds deel uitmaakt van het bij ieder krijgsmachtdeel bestaande sociaal-medisch team.

Mede door de vele details uit de praktijk van het vormingswerk die her en der worden weergegeven, kan dit boekje worden gekwalificeerd als een waardevolle bijdrage tot de sociale geschiedenis van de Nederlandse krijgsmacht. Bijzonder illustratief vond ik wat bericht wordt over het werk van humanistische raadsvrouwen aan boord en tijdens uitzendingen overzee. Onder hen was Klazien van Brandwijk, die zich bijzonder verdienstelijk gemaakt heeft door haar actie voor erkenning van de slachtoffers van ‘veteranenziekte of junglekoorts’, die zij zelf in Cambodja had opgelopen.

Hierboven schreef ik over het degelijk onderbouwde karakter van deze studie. Dat toch wel een enkele ‘uitglijder’ voorkomt, mag wel onvermijdelijk genoemd worden. Zo geeft Brabers een wat eenzijdig beeld over de ontstaansgeschiedenis van het geruchtmakende Mandement van 1953 door alleen te vermelden dat dit is opgesteld ‘op aandringen van vooral de Limburgse klerikale top.’ (51) Wij weten nu dat de teneur aanmerkelijk is afgezwakt door invloeden van ‘boven de Moerdijk.’

Ph. M. Bosscher

Brocades Zaalberg, Th. W., *Soldiers and civil power. Supporting or substituting civil authorities in modern peace operations* (Dissertatie Universiteit van Amsterdam 2005, Amsterdam: Amsterdam University Press, 2005, 528 blz., €45,-, ISBN 90 5356 792 5).

Achteraf, zo verklaarde de belangrijkste bestuurder namens de internationale gemeenschap in Kosovo, Bernard Kouchner, waren daar vredesmissies nodig geweest die beschikt hadden over goed opgeleide politie, rechters, aanklagers en een stel rechtsregels. Het was niet de eerste en ook niet de laatste keer dat zou worden vastgesteld dat in een post-conflict-maatschappij in de eerste plaats veiligheid vereist is en dat veelal slechts militairen van buitenaf daarvoor kunnen zorgen. In zijn proefschrift behandelt Brocades Zaalberg vooral de onmiddellijke post-conflict-situaties in Cambodja, Somalië, Bosnië en Kosovo en in een historische inleiding komen ook nog eens zogeheten CIMIC (Civil-Military Co-operation)-operaties in het naoorlogse Italië en Duitsland, het Maleisië van de jaren vijftig en het Vietnam van de jaren zestig aan bod. Telkens opnieuw blijkt daarbij dat militairen weinig trek hebben om hun zuiver militaire inzet in te ruilen voor de rol van bestuurders en politiemensen en dat politici op het thuisfront hun dat ook niet toestaan. En telkens opnieuw blijkt dat militairen (en politici) uiteindelijk moeten erkennen dat er niets anders op zit dan dat zij deze taken toch op zich nemen, totdat de veiligheid voldoende is gegarandeerd en het bestuur met een gerust hart aan lokale politici kan worden overgelaten zonder dat maffiose types en nationalistische haviken het heft (weer) in handen krijgen. Het is de paradox van militaire vredesopbouw: voordat de militairen zich met goed fatsoen kunnen terugtrekken, zullen zij zich eerst meer met het plaatselijke bestuur en de lokale justitie moeten inlaten dan hun lief is.

Hoewel die les vooral in het laatste decennium van de twintigste eeuw keer op keer werd getrokken, werd het nooit verdisconteerd in de voorbereiding van de volgende militaire ingreep. De weerzin van de militairen tegen het aanvaarden van niet-militaire taken zal er mede verantwoordelijk voor zijn dat dit soort operaties ook zo moeilijk zijn weg vond en vindt naar de militaire doctrinevorming. Voorzover er al lessen werden getrokken waren het de verkeerde. Vooral Amerikaanse politici en militairen vreesden dat iedere bijdrage aan *nation building* tot de gevreesde *mission creep* (doelverschuiving) zou leiden, die alleen maar kon uitmonden in rampscenario's als die van Mogadishu in 1993, toen achttien Amerikaanse soldaten omkwamen bij een poging tot arrestatie van oorlogsheer Aideed. De les die uit de besproken dissertatie valt te trekken is enerzijds dat een militaire overwinning nog geen politieke overwinning is en anderzijds dat *nation building* primair het uitvoeren van politietaken betreft, het opvullen van de zogeheten *public security gap*, ten tijde van een machts- en gezagsvacuüm, waarvan meestal sprake is kort na beëindiging van een conflict. Het gaat veel minder om het goed bedoelde scholen bouwen en putten slaan, waar vredesoperaties volgens Nederlandse politici vaak in moeten uitmunten.